

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Грищенко Олександра Володимировича, підготовлену на тему «Використання балістичного обліку експертної служби МВС України в розслідуванні кримінальних правопорушень» та подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (Київ, 2021).

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Розвиток суспільства в сучасних реаліях характеризується процесами глобалізації та технологізації різних галузей людської діяльності. На теперішній час для України є притаманною інтенсивна інформатизація та цифровізація різних галузей діяльності, у тому числі й діяльності з протидії кримінальним правопорушенням. Інформація постає найбільш важливим сегментом цінностей – відкриває людям доступ до належного інструментарію та комунікативних технологій, а також до використання новітніх інформаційно-аналітичних систем та програмних продуктів. Процес розслідування кримінальних правопорушень та судового розгляду кримінальних проваджень є фактично боротьбою за інформацію.

У даному аспекті дисертаційне дослідження О. В. Грищенко «Використання балістичного обліку експертної служби МВС України в розслідуванні кримінальних правопорушень» є актуальним і своєчасним. Актуальність дисертаційної роботи визначається необхідністю «удосконалення нормативно-правової регламентації порядку використання балістичного обліку під час кримінального провадження, розроблення організаційно-правових засад його функціонування та автоматизації відповідно до сучасних умов, надання криміналістичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання результатів перевірки за балістичним

обліком під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень» (с. 17, 18).

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 року № 942; Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р, і Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 693-р; Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації, затверджених наказом МВС України від 15 березня 2017 року № 229; п. 12, 14, 27 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 роки. Тему дисертації О. В. Грищенко затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 червня 2000 року (протокол № 11) й уточнено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 вересня 2020 року (протокол № 20) (с. 18).

Мета даного дисертаційного дослідження полягає у «формуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо використання балістичного обліку Експертної служби МВС України в розслідуванні кримінальних правопорушень» (с. 18).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Під час підготовки дисертаційного дослідження дисертант використовує комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, автором застосовано: методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування), спеціально-правові методи, системно-

структурний та метод системного аналізу, статистичний, соціологічний та інші методи (с. 19, 20).

Результати дисертаційного дослідження ґрунтуються на належній емпіричній базі: вивченні 86 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких за ст. 115, 121, 187, 296 КК України здійснювали протягом 2000-2020 років з використанням балістичного обліку та проведення судово-балістичної експертизи (Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Одеська області, м. Київ); анкетуванні 196 слідчих Національної поліції України й 120 експертів Експертної служби МВС України (Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Черкаська, Чернігівська області та м. Київ) (с. 20, 21).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна одержаних результатів цього дослідження полягає в тому, що подана дисертація є «першим монографічним дослідженням, у якому комплексно висвітлено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо використання балістичного обліку Експертної служби МВС України в розслідуванні кримінальних правопорушень» (с. 21).

Ретельний аналіз запропонованої дисертаційної праці надає змогу зробити висновок про наявність у дисертації важливих теоретичних положень, висновків та рекомендацій. На наше переконання, до найбільш вагомих положень, що мають наукову новизну, можуть бути віднесені ті, що стосуються:

- формулювання визначення поняття балістичного обліку Експертної служби МВС України як складової криміналістичного обліку єдиної інформаційної системи МВС України;
- визначення особливостей процесу автоматизації балістичного обліку Експертної служби МВС України;

- пропонування напрямів використання даних балістичного обліку в методиці розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням вогнепальної зброї;

- встановлення місця балістичного обліку в структурі кримінальної реєстрації;

- надання рекомендацій щодо використання балістичного обліку Експертної служби МВС України під час підготовки та проведення судово-балістичної експертизи;

- формулювання пропозицій щодо нормативно-правової регламентації використання балістичного обліку Експертної служби МВС України, а також щодо вирішення організаційно-тактичних завдань розслідування кримінальних правопорушень тощо (с. 21-23).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Найбільш важливі положення та висновки проведеного дисертаційного дослідження відображено у 13 наукових і навчально-методичних публікаціях, п'ять з яких – статті у журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття в іноземному науковому виданні, три тези наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в науково-практичних конференціях, дві статті в науково-практичних збірниках, а також два судово-балістичні довідники (с. 7, 8, 26, 394, 395).

Теоретичні положення та висновки запропонованої дисертаційної роботи викладено у логічній послідовності. Структурна побудова дисертації охоплює послідовний виклад матеріалу, пов'язаного із розглядом можливостей використання балістичного обліку експертної служби МВС України в розслідуванні кримінальних правопорушень.

За своєю структурою дисертаційне дослідження складається з анотації, вступу, трьох розділів, що охоплюють 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (203 найменування на 22 сторінках) та 6 додатків (189 сторінок). Обсяг дисертації відповідає встановленим вимогам.

При цьому загальний обсяг дисертації становить – 395 сторінок, з яких основного тексту 174 сторінки (с. 26).

У **першому розділі** дисертації «Теоретичні засади використання балістичного обліку Експертної служби МВС України в розслідуванні кримінальних правопорушень», який складається з двох підрозділів, визначено історичні передумови та етапи формування балістичного обліку, а також стан наукових досліджень з цього напрямку (с. 27-58). Заслужовує на увагу здійснений автором історичний екскурс щодо формування знань з судової балістики в різних країнах світу, розвитку судово-балістичної експертизи та становлення балістичного обліку. У даному розділі дисертації розглянуто сутність балістичних об'єктів, які підлягають реєстрації і становлять його зміст (с. 43). Піддано аналізу й дискусійне питання щодо віднесення травматичної та газової зброї до категорії вогнепальної (с. 46-51).

Другий розділ дисертації «Поняття та організаційно-правові засади функціонування балістичного обліку Експертної служби МВС України» містить три підрозділи, в яких балістичний облік розглянуто в системі кримінальної реєстрації, визначено нормативно-правову регламентацію функціонування балістичного обліку та можливості його автоматизації (с. 61-119). Автором обстоюється позиція щодо доцільності використання терміну «криміналістична реєстрація» замість терміну «кримінальна реєстрація» (с. 65, 66). Зроблено спробу визначити сутність «криміналістичної реєстрації» як окремої криміналістичної теорії (с. 67). За результатами проведеного дослідження сформульовано авторське визначення балістичного обліку Експертної служби МВС України як «структурного елементу криміналістичного обліку єдиної інформаційної системи МВС України, який об'єднує інформаційно-пошукові й інформаційно-довідкові колекції вогнепальної зброї, її елементів, куль, гільз, боєприпасів, слідів їх застосування...» (с. 76). Під час дослідження розкрито зміст оперативно-пошукових та інформаційно-довідкових колекцій в структурі балістичного обліку (с. 86-92). Дисертантом запропоновано виокремлення сфер

застосування балістичного обліку (інформаційно-довідкового спрямування): процесуальна, непроцесуальна, науково-дослідна (с. 92). Окрема увага в дисертації приділена автоматизації балістичного обліку, впровадженню в практичну діяльність експертних підрозділів автоматизованого робочого місця (АРМ) «Баліст», лазерної автоматизованої системи «Рикошет», експериментальної установки «Корід», багатофункціональної комплексної системи дослідження об'єктів автоматизованої бази «BALSCAN» та ін. (с. 105-119).

У **третьому розділі** «Напрями використання балістичного обліку Експертної служби МВС України в розслідуванні кримінальних правопорушень», який складається з трьох підрозділів, висвітлено процесуальні та організаційно-тактичні особливості використання балістичного обліку під час розслідування кримінальних правопорушень (с. 124-175). Певний інтерес мають положення дисертації щодо визначення сутності попередніх (або експрес) досліджень під час роботи з балістичними об'єктами (с. 130-137). Автором запропоновано поетапний підхід до комплексного дослідження речових доказів у кримінальних провадженнях, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї (с. 143). Значна увага у роботі приділена використанню балістичного обліку під час проведення судово-балістичних експертиз (с. 144-166). Зроблено також спробу щодо визначення ролі використання балістичного обліку в методиці розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням вогнепальної зброї (с. 167-175).

У цілому рецензоване дисертаційне дослідження О. В. Грищенка виконано на належному теоретико-методологічному рівні, відрізняється достатнім ступенем обґрунтованості висновків, пропозицій та рекомендацій. Сформульовані у дисертації висновки підтверджені результатами слідчої та судово-експертної практики.

Положення, висновки, рекомендації та пропозиції, що сформульовані у дисертаційному дослідженні, мають важливе практичне значення. Наукові

результати, що були одержані під час дослідження, впроваджені у законотворчу, правозастосовну, науково-дослідну діяльність та освітній процес. Зокрема, це підтверджується відповідними актами впровадження (с. 23-25, 387-393).

Досить ґрунтовними є додатки до дисертації, в яких містяться ілюстраційні, інформаційні, довідкові дані, а також узагальнені дані та акти впровадження щодо результатів дослідження (с. 207-395). У додатках міститься також проект Інструкції з організації функціонування криміналістичного обліку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України (с. 215-258)

Автореферат дисертаційного дослідження належним чином відображує його зміст, надає повне уявлення про теоретичну та практичну значущість поданої на розгляд дисертаційної праці.

Все вищезазначене дозволяє позитивно оцінити рецензовану працю і зробити загальний висновок про те, що розглядувана дисертаційна робота має відповідний теоретико-методологічний рівень, відрізняється наявністю наукової новизни, самостійністю виконання. Загалом позитивно оцінюючи рецензовану дисертаційну роботу О. В. Грищенка, необхідно також звернути увагу й на наявність деяких спірних та дискусійних положень, а також висловити окремі зауваження:

1. На с. 65, 66 дисертації (підрозділ 2.1.) автор відстоює позицію щодо необхідності змінення термінології, яка застосовується в криміналістиці. Зокрема, дисертант пропонує замінити термін «кримінальна реєстрація» на «криміналістичну реєстрацію». При цьому, у дисертації наводяться аргументи щодо аналогії змінення термінології в назвах розділів криміналістики – криміналістичної техніки та криміналістичної тактики, які раніше йменувалися кримінальна техніка та кримінальна тактика. З такою позицією важко погодитися. Слід підкреслити, що в структурі криміналістичної тактики залишається її важлива галузь, яка на сьогодні називається «кримінальна тактика» поряд зі слідчою, судовою чи

розшуковою. Необхідно зазначити, що кримінальна реєстрація не є окремим розділом криміналістики як науки. Кримінальна реєстрація – це галузь криміналістичної техніки. Слово «кримінальний» позначає такий, що відноситься до злочину. Реєстрації та обліку підлягають саме об'єкти, які відносяться до злочину (кримінального правопорушення). Нас цікавить не стільки вогнепальна зброя, скільки вогнепальна зброя, що була застосована при вчиненні кримінального правопорушення та сліди її дії.

2. У підрозділі 1.2. дисертації окрема увага приділена визначенню поняття вогнепальної зброї. Автор звертається до дискусійних питань щодо віднесення (або невіднесення) травматичної та газової зброї (пристроїв не смертельної дії) до вогнепальної. У роботі наведені й певні аргументи щодо віднесення пристроїв не смертельної дії до категорії вогнепальної зброї. Зокрема, дисертант зазначає, що «вагомим аргументом є регламентація зброї не смертельної дії як об'єкта балістичного обліку». Разом із тим, визначення об'єктів балістичного обліку і віднесення зброї до вогнепальної це різні речі. На нашу думку, визначення зброї вогнепальною повинно здійснюватися під час судово-балістичної експертизи з урахуванням відповідних критеріїв і має важливе юридичне значення для кваліфікації кримінального правопорушення.

3. На с. 125 дисертації автор пише, що під час розслідування кримінальних правопорушень правоохоронні органи *встановлюють об'єктивну істину* про подію кримінального правопорушення, для чого збирають усіма дозволеними законодавством процесуальними методами доказову, а непроцесуальними – орієнтуючу інформацію. У цьому сенсі, необхідно зазначити, що кримінальне процесуальне законодавство України не ставить за мету встановлення об'єктивної істини. У змагальному кримінальному провадженні саме суд визнає, що є доказами у кримінальному провадженні. Слідчий подає до суду матеріали кримінального провадження.

4. Заслуговує на увагу намагання дисертанта звернутися до проблеми попередніх (або експрес) досліджень, які сприяють реалізації організаційно-

тактичних завдань розслідування кримінальних правопорушень, учинених із використанням вогнепальної зброї (с. 130). Разом із тим, така форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, на думку автора, може бути реалізована лише в межах огляду місця події (с. 135). Виникає питання щодо меж таких попередніх досліджень та відмінностей їх від експертного дослідження, можливостей (або неможливостей) їх проведення під час інших слідчих (розшукових) дій: слідчого експерименту, освідування, обшуку, допиту.

5. На с. 146-149 здійснено аналіз нормативно-правових актів, які регламентують можливість залучення судових експертів та проведення судових експертиз. Автором звернено увагу на положення Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, що затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5, в якій не використовується термін судово-балістична експертиза. У цьому документі вживаються терміни «дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї» та «дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу». Однак, авторська позиція щодо даного положення нормативно-правового акту в дисертації чітко не висловлена.

Сформульовані побажання та зауваження, у своїй переважній більшості, мають дискусійний характер і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку розглядуваної дисертаційної роботи.

Таким чином, вищевикладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження «Використання балістичного обліку експертної служби МВС України в розслідуванні кримінальних правопорушень» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана особисто здобувачем, розв'язує важливу наукову проблему, свідчить про особистий внесок дисертанта в науку, а також є актуальним, завершеним і таким, що має теоретичну і практичну значущість. Необхідно констатувати, що дисертаційне дослідження відповідає вимогам п.п. 9, 11, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а його автор Грищенко Олександр Володимирович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого, дійсний член (академік)

Національної академії правових наук України

заслужений діяч науки і техніки України

В. Ю. Шепітько

